

יא. שם הוי"ה נודע רק לבני הסגולה ורק בראייה הנבואית (טו)

וּכְבֹר יִצְאָנוּ מֵעֲנִינֵנוּ בְּתַאֲרִים, הִבָּה נָשׁוּב אֲלֵיהֶם.
וְאוֹסִיף לָךְ בְּאוֹר¹⁶⁷ בְּמִשְׁלַל מֵהַשְׁמֵשׁ, אֲשֶׁר הִיא אַחַת, אֲבָל יַחֲסִי הַגְּשָׁמִים הַמְקַבְּלִים
אוֹתָהּ (=את אורה) – מִתְחַלְּפִים:
וְהַשְׁלָמִים בְּיֹתֵר בְּקִבּוּל אוֹרָה – הֵם הָאֲבָנִים הַטּוֹבוֹת וְהַגְּבִישִׁים (=הספיר והברדלח)
לְמִשְׁלַל, וְהָאוֹר הַזֶּה וְהַמַּיִם, וְיִקְרָא בְּאֵלֶּה (לאור שבא מהשמש אליהם בשם) "אוֹר חוֹדֵר"¹⁶⁸;
וְיִקְרָא בְּאֲבָנִים הַמְכַרְיָקוֹת וּבַשְּׁטָחִים הַמְלֻטְשִׁים – "אוֹר מְכַרְיָק", לְמִשְׁלַל;
וּבְעֵצִים וּבְקִרְקַע וְזוֹלָתָם – "אוֹר זוֹרַח",
וּבְכָל הַדְּבָרִים כָּלֶם – "אוֹר סֵתֶם", בְּלִי יְחוּד.

וְהָאוֹר סֵתֶם (במשל) הוּא כְּמוֹ אֲמָרְנוּ 'אֱלֹהִים', כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאָר (בסעיפים א וג), וְהָאוֹר
הַחוֹדֵר¹⁶⁹ הוּא כְּמוֹ 'ה'¹⁷⁰ – שֵׁם פְּרָטִי (ה) מִיְחָד לַיְחֹס אֲשֶׁר בֵּינוּ וּבֵין הַשְׁלָמִים
שֶׁבְּנִבְרָאיוּ בְּאֶרֶץ, רְצוֹנֵי לוֹמֵר: הַנְּבִיאִים, אֲשֶׁר נִפְשׁוּתֵיהֶם זְפוֹת (=שקופות ו) מְקַבְּלוֹת
לְאוֹרוֹ (=את אורו), הַחוֹדֵר בָּהֶם (=דרכן) כְּחוֹדֵר אוֹר הַשְׁמֵשׁ בְּאֲבָנִים הַטּוֹבוֹת וְהַגְּבִישִׁים.
וְאֵלֶּה הַנְּפֻשׁוֹת יֵשׁ לָהֶן מוֹצֵא וּמְחַצֵּב (=מקור שממנו קיבלו מעלה זו) מֵאֲדָם (הראשון)¹⁷¹,

הערות – ילמד ענוים דרכו

167 ההופעות השונות של הבורא ושמותיו השונים עלולים להוביל לטעות של ריבוי אלים. ריה"ל
בא להסביר כיצד למרות היות האלוה אחד, הופעותיו בברואים משתנות. ובעומק: כיצד "אלוהי
העולם" הוא גם רק "אלוהי ישראל"? איך אפשר שאותו אלוה מתייחס התייחסות שונה ולא
שוויונית לנבראיו? המשל מסביר שהופעותיו הן בהתאם לברואים עצמם, כפי היכולת הטבעית
שלהם לקבלו. ועיין מאמר ב, סוף סעיף יד; מאמר ה, כ "ההקדמה השלישית".

168 עיין בספר האמונה והביטחון המיוחס לרמב"ן פרק ג, בביאור "אספקלריה מאירה" – שמאירה את
האדם.

169 החלוקה בין האור החודר לאור הכולל הוא ראשית כל מצד האור: תנועת היקף או תנועת קו. אור
מקיף הוא אור שמסמל את החוקיות שיש בעולם, הבאה מאת האלוה. לעומת זאת האור הפנימי
מסמל את המגמתיות, את רצון ה', המתגלית בנבואה, בתורה ובהשגחה.

החילוק בין האורות הוא גם מצד המקבל: החדירה אליו מבטאת דבקות ולא רק מגע חיצוני. האור
החודר מבטא את המהפך שמתחולל בנביא מהרגע שזכה לאור זה, כמו שיבואר לקמן.

170 ושתי מדרגות הביניים הן שתי מדרגות לפירוש הראשון של "כבוד ה'" שהובא בסוף סעיף ג: כבוד
נברא שגם ראייתו יכולה לראות כמו הענן והאש אוכלת; כבוד נברא שהוא גוף דק שרואים אנשים
בעלי זכות נפשית או כל מי שה' מגלה את עיניו (כמו בלעם שראה את המלאך או הבאר שראתה הגר
וכיו"ב. מדרגות אלו אינן "נבואה" (שיא בבחינת "אור חודר") ואין ראיית העולם העליון או מלאכי
מעלה, כמו שביאר הרמב"ן בתחילת פרשת וירא.

ובשמות ה', אפשר שהם כנגד השילובים: 'ה' אלוהים ו"אלוהים ה'".

171 כמו באבנים, אופן חדירת אור השמש תלוי בחומר שקיים בו בטבעו. גם האור האלוהי חודר בבני
האדם בהתאם לטבע הקיים בהם, אם הם בני סגולה אם לאו.

כְּמוֹ שֶׁכָּבַד הַתְּבָאֵר (לעיל א, מז; א, צה) סֵדֶר הַסִּגְלָה וְהַלֵּב, דוֹר אַחַר דוֹר וּתְקוּפָה אַחַר תְּקוּפָה, וְיוֹצְאִים הַמּוֹן הָעוֹלָם, מְלַבֵּד אוֹתוֹ הַלֵּב, קְלָפוֹת וְעֵלִים וּשְׂרָפִים זְוֹלֹת זֶה. וְנִקְרָא אֱלֹהֵי הַלֵּב הַזֶּה בְּיַחֲוֹד ה'". וּבִשְׁל הַתְּחַבְרוּ בְּאֵדָם הָעֵתֶק (=הוֹסֵב) שֵׁם 'אֱלֹהִים' אַחֲרֵי כָלוֹת מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית¹⁷² אֶל ה' אֱלֹהִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ב"ר יג, ג): "שֵׁם מְלֵא עַל עוֹלָם מְלֵא". וּשְׁלֵמוֹת הָעוֹלָם אֲמַנֵּם הִיִּתָּה בְּאָדָם, אֲשֶׁר הוּא לֵב¹⁷³ כֵּל מֵה שֶׁקָּדְמוּ (מִבֵּין הַנְּבֵרָאִים)¹⁷⁴.

וְהַעֲנִין (הַאֲמוּנִי) הַנִּרְצָה (=הַמְתַּבְּטֵא) ב' אֱלֹהִים' - לֹא יִכְחִישְׁנוּ בְּעַל שֶׁכֵּל. אֲבָל תַּפְּל (=תַּחְלוּ) הַהִכְחָשָׁה¹⁷⁵ ב(שם) ה', מִפְּנֵי שֶׁהַנְּבִוּאָה פְּלֵאִית (ו)נִדְרָה בְּיַחֲוִידִים וְכֵל שֶׁכֵּן בְּרַבִּים. וּלְפִיכֵן הַכְחִישׁ פְּרַעַה וְאָמַר (שְׁמוֹת ה, ב): "לֹא יִדְעֵתִי אֶת ה'", כְּאֵלוֹ הוּא הַבֵּין מִמְּלֵת ה', מִפְּרֶשׁ, מֵה שְׁיֻבֵן מ"הָאוֹר הַחוּדְר", וְהוֹרָה לוֹ (שם ז) עַל אֱלוֹהֵי (ש) יִתְחַבֵּר אוֹרוֹ בְּבִנְיָ אָדָם וְיַחֲדֵר בְּהֵם. וְאָמַר לוֹ (מִשֵּׁה) תּוֹסַפֶּת (עַל מֵה שֶׁאֲמַר לִפְנֵי כֵן: "כֹּה אָמַר ה' אֱלוֹהֵי יִשְׂרָאֵל"): "אֱלֹהֵי הָעֵבְרִים" (שם ג) - רָמַז אֶל הָאֲבוֹת אֲשֶׁר נִוְדְעוּ בְּנְבוּאָה וּבְמוֹפְתֵי¹⁷⁶. אֲבָל (שם) 'אֱלֹהִים', הָרִי אֶתְהָ רֹאֵהוּ שֵׁם רוֹנַח בְּמִצְרַיִם, בְּמִאֲמַר פְּרַעַה

הערות - ילמד ענויים דרכו

172 פרק א בספר בראשית כולו בשם "אלוהים" והאדם שמתואר בו הוא חלק מכלל הטבע. אין בו ציווי, דרישות מוסריות, נבואה ותורה. האלוה מופיע לאדם כישות המהווה את העולם ומחיה אותו (הפסוק "ויאמר אלוהים הנה נתתי לכם" - אין כוונתו לנבואה אלא לבריאת המציאות, כמו "ויאמר אלוהים יהי אור". רק בפרק ב, שבו נוסף שם הוי"ה, מופיעה הנבואה, הציווי האלוהי לאדם, השכר והעונש.

במאמר א, סו הציע ריה"ל שהיו בריות עוד קודם לאדם "הראשון" שהכיר את אלוהיו והאלוה דיבר אתו. הספירה שלנו היא מזמן ההתגלות של "העניין האלוהי" בעולם. את השאלה אם אדם הראשון היה ראשון לחלות הנבואה או ראשון לבני אדם בכלל - ריה"ל משאיר פתוחה, כיוון שאין לה משמעות לאמונה. מבחינת הופעת שמות ה': שם אלוהים קדם בהופעתו לשם הוי"ה, אך רק בהופעת שם הוי"ה נשלם העולם.

173 מרכז כל הנבראים. וכן הוא ברמח"ל בדרך השם א, ב ובמהר"ל תפארת ישראל פרק יב ופרק יז. ועיין לעומת זאת במו"ג, ג-יד. ועיין עקידת יצחק שער ה; אוצרות הראי"ה כרך ב, מד; מאמרי הראי"ה עמ' 110.

174 דוגמה נוספת להחלפת השמות היא ספר איוב, שבפרקים א-ב (כלפי השטן ובפי איוב) מוזכר שם הוי"ה, בעוד שבשאר הפרקים מוזכר שם אלהים עד פרק מ שבו איוב זוכה להתגלות: "ויען ה' את איוב מן הסערה". זאת מפני ששלושת הרעים היו נביאי אומות העולם (שאינו זו נבואה של אור חודר, אלא במקרה וטומאה, חיצוני, ולכן אפילו היו טמאים היו מתנבאים. וזה מה שנאמר שבלעם כמשה, כי יכול היה לקבל נבואה בכל עת, אלא זה מפני שכל הזמן היה קדוש וזה מפני שהנבואה חיצונית לו), שמכירים את האל דרך הטבע, בשם אלהים. אולם ל"אור חודר" של שם הוי"ה זכה רק איוב. הרעים ניסו לענות תשובות לסדרי הנהגת ה' בהיגיון, אולם בהיגיון אין תשובות. התשובה רק בנבואה, והיא תשובה שאין לה הסבר שכלי, אלא רעותא דליבא איהו תפיס, טביעת עין, אור חודר, שנדבק ומאיר בו ומיישב את הלב.

175 עיין א, 1; א, סח שאף המלך היה מסתפק בכך.

176 אפשר שזו היתה תשובת החרטומים לפרעה, המובאת במדרש על הפסוק "לא ידעתי את ה'": "באותה שעה קיבץ כל חכמי מצרים. אמר להם: שמעתם שמו של אלוהיהם של אלו? אמרו לו:

מסלול 1: יום ד לפרשת וארא
מסלול 2: יום א לפרשת וארא

הִרְאִישׁוֹן לְיוֹסֵף (בראשית מא, לט): "אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתָךְ", וְאָמַר (שם לח): "אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ".

(דומה הדבר) כְּמוֹ¹⁷⁷ שְׁאֵלוֹ אָדָם אַחַד הִיָּה רוֹאֶה אֶת הַשָּׁמֶשׁ לְבָדוֹ, וְיֹדֵעַ זְרִיחָתָהּ וּמְקוֹמוֹת מְהֻלָּכָה, וְאֲנַחְנוּ לֹא הִיִּינוּ רוֹאִים אוֹתָהּ מְעוֹלָם, אֲלָא חַיִּים אֲנִי וּבְעֵינַיִם, וְנִרְאָה אֶת בֵּיתוֹ מוֹאֵר יוֹתֵר מִבְּתִינוּ, לִידִיעָתוֹ (=משים) בְּמִהְלֵךְ הַשָּׁמֶשׁ, וְיִקְבַּע לוֹ חֲלוֹנוֹת וְאֲשַׁנְבִּים לְפִי מֵה שִׁירְצָה, וְכֵן נִרְאָה זְרִיעוֹתָיו וְנִטְיעוֹתָיו מְצֻלִיחוֹת, וְיֹאמֵר לָנוּ שְׂזֵה לִידִיעָתוֹ בְּשָׁמֶשׁ, הִיִּינוּ מְכַחֲשִׁים זֶה וְאוֹמְרִים: מֵה הִיא הַשָּׁמֶשׁ? אֲמַנְם יוֹדְעִים אָנוּ אֶת הָאוֹר, וְתוֹעֲלוֹתָיו רְבוּת, אֲבָל הֵן בָּאוֹת אֵלֵינוּ בְּמִקְרָה. וְיֹאמֵר הוּא: אֲנִי, וְבוֹא אֵלַי מִמְּנוּ מֵה שִׁירְצָה וּבִעַת שִׁירְצָה, מִפְּנֵי שְׁאֵנִי יוֹדַע סִבְתּוֹ וְאִיךָ מְהֻלָּכוֹ, וְכֹאֲשֶׁר אֲנִי מִתְכַּוֵּן לוֹ וּמְקַדֵּם וְנִשְׁמֵר בְּכָל מַעֲשֵׂי בְּזַמְנֵים הַיְדוּעִים אֲצִלִּי, אִינִי נִסְתָּר מִתוֹעֲלוֹתָיו, כְּמוֹ שְׂאֵתָם רוֹאִים.

וְשֵׁם ה' הוּא הַמְּכַנֶּה עַל יְדוֹ בְּ(כינוי) "פְּנִים", בְּאֲמָרוֹ: "פְּנֵי יִלְכוּ... אִם אֵין פְּנִיךְ הִלְכִים" (שמות לג, יד-טו), וְהוּא הַעֲנִיֵן הַמְּבַקֵּשׁ (=שביקש משה אחר חטא העגל) בְּאֲמָרוֹ: "יִלְךְ נָא אֲדָנִי בְּקַרְבְּנוּ" (שם לד, ט)¹⁷⁸.

וְעֵינֵי 'אֱלֹהִים' - יִשַׁג בְּהֶקֶשׁ, כִּי הַשֶּׁכֶל מְבִיא לְכַךְ שֵׁישׁ לְעוֹלָם מוֹשֵׁל וּמְסֻדָּר, וְנִחְלָקִים בְּנֵי אָדָם בּוֹ (בעניין זה והבנתו) כְּפִי הַקְּשִׁיָּהּ (=רמת הדיקוּק שלהם במסקנות מדויקות).

הערות - ילמד עניים דרכו

שמענו שבן חכמים הוא, ובן מלכי קדם. כלומר במצרים היתה שמועה על "אלוהי העברים" כאלוה פטרי שהתגלה בעולם שלפני מצרים, אצל "העברים", והוא גילוי של חכמה שאינה קיימת באמונה המצרית.

177 ישנו קושי להבין כיצד ניתן להאמין שיש כוח המחיה את כל העולם ואף על פי כן לא להאמין שיש מי שמנהיג חיות זו ברצונו. משל השמש מראה שכל עוד לא נפגש האדם עם השמש אלא רק עם האור היוצא ממנה, הוא יכול להכיר במציאות האור ולמרות זאת לא להכיר במציאות השמש שמנהיגה את השינויים שחלים באור. [מובן שהמשל אינו דומה לנמשל באופן מוחלט שהרי השמש היא "מה" - אוֹבֵיִיקֵט, ואילו ה' הוא "מי" - פֵּרְסוֹנָה, בעל רצון].

178 הרמח"ל בדעת תבונות סי' קנח מבאר יותר: האהבה והדבקות שבין ה' לישראל באה לידי ביטוי בכך שהם מונהגים מאיתו בהנהגת "פנים ואחור", היינו כשעושים רצונו וראים את פניו, וכשאין עושים רצונו וראים את אחוריו. זאת לעומת אומות העולם שאינן רואות לא פנים ולא אחור, שאינן רואות פני המלך כלל, אלא מקבלות את אורו ממילא: "ומשל נאה המשיל לעניין זה הרשב"י זלה"ה, בעניין ההתפלל אליו ית'. אמר, שיש מי שהוא כעבד שאינו כל כך חביב לפני המלך, שמאחורי המלך ישא את קולו להתחנן לפניו על דבר מה, והמלך יגזור אומר ויתנו שאלתו, אך לא יסב המלך את פניו אליו ולא יביט בו. ויש עבד שהוא חביב על המלך, ויקבלהו המלך בסבר פנים יפות, ויחזיר פניו אליו, וידבר עמו כל הצורך. הוא העניין האמור במשה וישראל: 'פנים בפנים דיבר ה' עמכם'; ודיבר ה' אל משה פנים אל פנים, כאשר ידבר איש אל רעהו'; וכעניין הברכה בברכת כהנים: 'יאר ה' פניו אליך'; ובמקום אחר (אחר חטא העגל) אומר: 'וראית את אחורי ופני לא יראו'. וכל זה עניין טבעי הוא, ששני רעים הפונים באהבה זה אל זה מחזירים פניהם זה לזה, וזה מראה הקירוב ביניהם; ושניים שהם מתרחקים - זה הופך פניו לכאן וזה הופך פניו לכאן; כי הפנים מראים תמיד הפניה, והחזרת העורף יראה הריחוק..."

וְהִרְאֵנוּהָ (=והמזוקקת) שְׂבָדָּעוֹת בּוֹ - דַּעַת הַפִּילוֹסוֹפִים.

שאלות מנחות:

- ✦ מדוע במשל השמש יש ארבע מדרגות ואילו בנמשל - תארי ה', יש רק שניים? מי הנמשל, לדעתך ל"אור נוצץ" ומי ל"אור כהה"?
- ✦ האם האדם יכול לעבוד על מנת לזכות לקבל במקום אור בכלל - אור חודר?
- ✦ מדוע התפיסה שיש כוח שהוא מקור החיים ומקור הסדר יותר מובנית מהתפיסה שיש כוח שגם מנהיג את המציאות וקובע בה מגמה ותכלית מוסריות?
- ✦ לפי משל האיש היחידי שרואה השמש, כיצד אומות העולם שלא היו במעמד הר סיני ולא יכלו לראות, יכולות להגיע למסקנה שיש מנהיג לעולם, מצווה ומשגיח?